

Використання мультфільмів як засобу розвитку зв'язного мовлення дошкільників

Із кожним роком використання в освітньому процесі нових технічних засобів стає все популярнішим. На сучасному етапі розвитку техніки створені спеціальні навчальні матеріали та програми для дітей дошкільного віку. Такі засоби мають універсальні дидактичні можливості: вони дають змогу навчати дітей мови і розвивати мовлення в діалоговому режимі з урахуванням їхніх індивідуальних і вікових можливостей.

Можливості використання світлової та звукової техніки в освітньому процесі

У освітньому процесі дошкільного закладу доцільно використовувати світлотехнічні й звукотехнічні засоби. Світлотехнічні засоби, як-от: відеопроєкційні апарати, діапроектори, кадропроєктори, кодоскопи, фільмоскопи, дають змогу візуалізувати інформацію, яка під час освітнього процесу може виконувати різні функції:

- бути опорою для розуміння структури мови;
- бути сполучною ланкою між смисловою і звуковою сторонами слова, полегшувати запам'ятовування сюжету;
- проектувати на екран різні комунікативні ситуації.

Сучасні мультимедіатехнології дають змогу поєднувати різні види представлення інформації: текст, статичну й динамічну графіку, відео- та аудіозаписи в єдиний комплекс, що дає дитині змогу активно брати участь у різних видах діяльності.

Під час перегляду відеоматеріалів зоровий аналізатор полегшує дитині сприймання й розуміння мовлення на слух. Такі зорові опори, як: органи мовлення, жести, міміка, кінеми тощо, підкріплюють слухові відчуття, полегшують внутрішнє промовляння. Отже, вихователь під час проведення заняття з навчання мови та розвитку мовлення має можливість:

- створювати мовленнєве середовище;
- інтенсифікувати процес, поєднуючи форму, організацію, темп заняття і слухо-зоровий вплив на дитину з її реальними можливостями щодо сприймання й перероблення інформації;
- ефективно реалізувати принципи навчання, що виховує, тому що телеекран дає змогу зробити процес засвоєння пропонованого матеріалу більш живим, цікавим, проблемним, переконливим і емоційним, оскільки інформація за допомогою відео подається у двох планах: сенсорному і субсенсорному (один із проявів несвідомого);
- контролювати сприймання та засвоєння інформації, вносити свої корективи у процес навчання за допомогою відео.

Аналіз сучасного стану медіадидактичного забезпечення освітнього процесу

Із-поміж усіх медіатехнологій найпопулярнішими серед дошкільників, безумовно, залишаються мультиплікаційні фільми. Існує низка телеканалів, які транслюють мультфільми, що впливають на свідомість дітей. Мультфільми, з одного боку, дають батькам змогу відволікти чимось дитину на певний час, а з

іншого — виконують неабияку виховну, пізнавальну й розвивальну функції. Фахівці виокремлюють кілька принципів дії механізму формування в дітей соціальних установок і цінностей під впливом мультиплікаційних фільмів, зокрема:

- інформування — підвищення обізнаності дітей про довкілля, формування первинних уявлень про добро і зло, еталони хорошої і поганої поведінки;
- ідентифікація — засвоєння соціальних установок і цінностей шляхом зіставлення себе з персонажами мультфільмів;
- імітація — копіювання поведінки, наслідування героїв мультфільмів.

Сюжети мультфільмів — стандартні ситуації, у які потрапляють діти в повсякденному житті, у процесі спілкування з іншими членами суспільства. Вони демонструють соціальні норми, правила, тендерні ролі, цінності й моделі поведінки тощо. Відтак діти відтворюють сюжети, закріплюючи способи дії в тих чи тих ситуаціях.

На жаль, сучасні мультфільми характеризуються особливо низьким рівнем мовленнєвої культури. Вони містять грубі, жаргонні слова, неприпустимі для слуху дитини.

Наприклад: шмаркач, тупий, гальмо, бовдур, дебіл, кретин, повний відпад. У мультсеріалі «Спанч Боб (Губка Боб)» є серії з назвами: «Ласкаво просимо в помийницю», «Губка Боб і маньяк-душитель» тощо. Також у перекладах багатьох мультфільмів широко використовують жаргонну лексику, як-от: прикольно, пофігу, шізове містечко тощо. Сучасна анімація часто-густо пропонує недитячі теми, про що свідчать, скажімо, такі фрази з популярного мультфільму «Шрек»: «будемо розповідати одне одному про любовні пригоди», «висока пружна попка», «ми сексуальні», «велелюбна ти машино, дай їй відпочити!». Крім того, різні герої багатьох сучасних мультфільмів говорять однаковими голосами, однаково сміються, видають однакові звуки.

Діти, як не прикро, використовують цю лексику, вважаючи її справжньою, живою, «прикольною». Саме вона може стати для них ґрунтом культури мовлення у подальшому.

Негативний вплив сучасних мультфільмів на процес соціалізації дітей

Як і будь-який інший медіапродукт, мультфільми можуть впливати на процес соціалізації особистості як позитивно, так і негативно. У радянські часи мультфільми не штампували масово. Вони були одиничним продуктом, від цього їх якість лише виграла. Кожну деталь було продумано до дрібниць, щоб вносити у свідомість дитини лише позитивну інформацію.

На жаль вітчизняних мультфільмів створюють замало, тому звільнену нішу на ринку медіапродукції посіли американські та японські мультфільми, що розраховані на іншу аудиторію, ментальність, несуть у собі елементи іншої культури. На думку фахівців, більшість сучасних мультфільмів можуть мати небезпечні для дітей і суспільства наслідки. Низка мультфільмів і мультсеріалів відверто пропагують антисоціальну поведінку, неповагу, цинізм, жорстокість до людей, дискредитують статус дорослих, спонукають до здійснення

протиправних дій тощо.

Яскравим прикладом цього є здійснений науковцем Ольгою Араптановою аналіз кількох серій мультфільму «Маша і Ведмідь. На думку науковця, головні герої не виховують добрими вчинками, а подають негативні приклади, що руйнують дитячу психіку.

Сучасні мультфільми аж ніяк не формують морально-етичні норми поведінки дитини в соціумі, а вчать її неприпустимих для нашої культури й виховання жорстокості, цинізму, тяжіння до руйнування.

Мультфільм як аудіовізуальний медіатекст, залишаючись ефективним для розв'язання багатьох освітніх завдань, сьогодні є знаряддям маніпуляцій свідомістю дітей дошкільного віку. У багатьох мультфільмах неадекватний стиль поведінки демонструють позитивні персонажі. Діти, ідентифікуючи себе із цими героями, наслідуючи їх, поступово засвоюють агресивні моделі поведінки, приймаючи їх як норму. У результаті регулярного зіткнення з тим, що девіантна поведінка на телеекрані не карається і навіть не осуджується, у дітей відбувається формування й легітимація деструктивних соціальних установок і цінностей. Такому стану речей сприяє і субсенсорне сприймання.

Субсенсорне сприймання (від лат. sub — під; sensus — почуття, відчуття) — один із проявів несвідомого; форма безпосереднього психічного відображення дійсності, що зумовлюється такими подразниками, про вплив яких на його діяльність суб'єкт може не здогадуватися; один із проявів несвідомого.

Доведено, що діти починають визнавати анімаційні фільми чи мультфільми як нереальні у віці близько шести років. До семи років вони зазвичай ще не здатні розрізняти адекватно фантазію та реальність у медіа.

У сучасних мультфільмах існує низка недоліків, які негативно впливають на формування психіки дітей, зокрема:

- неправильне формування інстинкту самозбереження, неусвідомлене підштовхування дитини до суїциду — герої можуть по кілька разів вмирати і воскресати; надлишок агресії та насильства на екрані. Головний герой — агресивний і може завдавати шкоди оточенню, у результаті дошкільники можуть наслідувати дії героя;

- наділення жінки чоловічими рисами характеру й навпаки — це може бути відображено в одязі, поведінці й учинках персонажа;

- повна безкарність — поганий вчинок персонажа не карається, а іноді навіть вітається — у дітей може сформуватися стереотип уседозволеності;

- немає чіткої межі між добром і злом — навіть позитивний персонаж може теж вчиняти погано заради досягнення мети.

З огляду на вікові особливості, як-от: наївно-реалістичний характер, фрагментарність, фабульність сприймання, дошкільники не здатні критично ставитися до побаченого.

Критерії добору якісних мультфільмів

Критеріями добору мультфільмів з точки зору їх придатності для використання як засобу навчання мови і розвитку мовлення визначено такі:

- емоційна та мовленнєва насиченість сюжету мультфільму;

- відповідність структури текстів мультфільму можливостям дитячого сприймання й розуміння, співвіднесеність їх із дитячим досвідом і пережитими подіями;
- динамізм фільму, гострота й експресивний розвиток сюжету, захопливі для дитини події; яскравість, оригінальність, та індивідуальність зображення героїв — вони запам'ятовуються;
- зв'язок фільму з реальною життєвою ситуацією дитини, її відносинами з довкіллям;
- пробудження бажання наслідувати позитивного героя, зо крема його благородство й успішність.

Концептуальні підходи до реалізації технології та певні рекомендації щодо її втілення.

Найсприятливіша технологія роботи з мультфільмами передбачає формування у дітей таких умінь:

- організовано й усвідомлено сприймати інформацію;
- спостерігати, класифікувати, обирати;
- аналізувати й резюмувати отриману інформацію;
- усно висловлювати думки щодо побаченого.

Це зумовлено певними причинами. По-перше, тому що екранні засоби для сучасної дитини є звичайними й улюбленими, зустріч із ними приносить їй радість. По-друге, використання відео в навчанні мови та розвитку мовлення допомагає й дорослому розкривати свої творчі здібності. По-третє, використання екранних засобів дає змогу дорослому розширити варіативність ситуацій у межах відпрацьованої лексико-граматичної теми (якщо йдеться про організований процес навчання), привносячи щоразу щось нове, що викликає інтерес у дитини і дає імпульс для вербального висловлювання. А отже, дає змогу повніше здійснювати комунікативну спрямованість процесу навчання мови й розвитку мовлення.

Навчання мови та розвиток мовлення неможливі без опори на принцип наочності. Наочність є засобом навчання, що забезпечує оптимальне засвоєння освітнього матеріалу, виявляється ефективним прийомом розвитку пам'яті, утворює основу розвитку творчої уяви та мислення і є джерелом набуття знань. Мовна наочність охоплює мовленнєву діяльність дорослого й дитини, її можна застосовувати на кожному занятті незалежно від його етапу, цілей і завдань. Вона реалізує комунікативну спрямованість заняття, від ступеня її використання залежить показник щільності спілкування на занятті.

Потужним засобом формування особистості дошкільника є казка. Методично продумана робота з нею сприяє усвідомленню життєвих цінностей, розширенню кругозору, формуванню інтересу дітей до навколишнього світу.

Казка як спосіб розвитку міжкультурної компетенції

На думку окремих дослідників, дитині до 10 років не рекомендовано розповідати казки інших народів, тому що саме в цьому віці свідомість дитини найбільше живе в образах. Через казку вона ліпше засвоює знання про долю, душу та інші важливі для конкретного етносу речі. У цьому віці дитина засвоює фабулу з її образним світом.

Казка не є хронікою, але пояснює деякі обряди, міфи, форми первісного мислення та існування певних соціальних інститутів.

Наприклад, те, що Баба Яга зовсім не зла, а мудра жінка (шаманка, ясновидиця), яка дійсно жила в лісі одна на болотах, а її будинок на курячих ніжках — стовпах — був у такий спосіб захищений від повеней (подібне будівництво поширене в скандинавських країнах). Одним зі способів лікування було те, що дитину закатували в тісто і клали на лопату в теплу піч. Ніхто дитини не смажив, навпаки, тісто не давало можливості їй перегрітися, а тепло прогрівало й виліковувало.

Казки висвітлюють небезпеку, яка підстерігає героїв, випробування, які потрібно витримати, відображають досягнуті щаблі становлення. Більшість дослідників вважають, що казки оповідають про обряди ініціації. Допомогає Баба Яга не всім, а лише тим, хто готовий дізнатися правду, досягнути істину, пропонує різні завдання й загадки. По-перше, герою просто так у хатинку не увійти — необхідно знати заповітні слова («повернись до мене передом, до лісу — задом»). Адже хатинка стоїть на грані двох світів, у ній відбувається посвята. Тільки-но Царевич або Дівчина входять в неї, Баба Яга кричить: «Фу, фу, фу — людським духом пахне». Тому герої, які бажають проникнути у світ істини, мають «очиститися від запаху», а на погрози Баби Яги вимагають від неї привітного прийому: «Напої, нагодуй, до бані зводи». Їжа ця особлива: лише той, хто не боїться і з'їсть її, показує своє право на прилучення до іншого світу.

Отже, казка — явище інтернаціональне, як і багато її мотивів. Саме тому вона є одним зі способів розвитку міжкультурної компетенції. Практично в кожній казці представлені різні професії: дроворуби, пастухи, мірошники, кухарі, працівники і прості селяни. Представник кожної професії несе певний таємний сенс.

Так, коваль «виковує» особистість загартовуванням. Кравець символізує інтелект, який за лекалами розробляє щось нове, аналізує і синтезує. Мисливець бореться з інстинктами й цілеспрямовано шукає нових знань. Мешканці ж підводного світу — ундини — уособлюють внутрішній світ.

Роль казок та мультфільмів у мовленнєвому розвитку дітей

Переоцінити значення казок у процесі формування особистості неможливо. Казка — це тонке мистецтво свідомих настанов й ефективних виховних та освітніх засобів кожного народу.

Вдумливе осмислене читання, обговорення творів цього жанру літератури та подальший перегляд мультфільму здатні ненав'язливо виховувати дитину. Казки розширюють світогляд, створюють тло для бесіди й суперечок про трактування сенсу, представленого в образах Змія Горинича, Тридесятого Царства тощо. Знання символів казок дасть змогу зрозуміти й оцінити дорогоцінну духовну спадщину будь-якої культури. Від дорослого залежить вибір казки і правильне трактування її сюжету.

Вдалим прийомом навчання мови й розвитку мовлення є використання «наскрізного» персонажа на занятті з дітьми. Це може бути як відомий казковий персонаж, так і сучасний персонаж із улюбленого дитячого журналу.

Дорослий має продумувати подібні ситуації задалегідь, щоб перетворити

спілкування в комунікативну ситуацію. У результаті відбувається не лише запам'ятовування нових слів, а й породжується діалог між дитиною та персонажем, у неї з'являється інтерес до спілкування із цим героєм. Найцікавішою формою залучення дітей до діалогу та монологу є бесіда за змістом мультфільму.

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ! Демонстрація мультфільму в повному обсязі є громіздким і неефективним шляхом розвитку в дошкільників зв'язного мовлення. Показ усього мультфільму веде до того, що не фільм пристосовується до заняття з дітьми, а заняття «підганяється» до роботи над фільмом.

Структурні компоненти відеозаняття:

- комунікативний — підготовка до перегляду — ознайомлення з новими словами, введення їх у активний словник
- пізнавальний — сприймання мультфільму — розвиток умінь сприймання і відтворення інформації
- перетворювальний — усвідомлення основного змісту — розвиток коментувального мовлення, створення проблемних комунікативних ситуацій
- рефлексивний — особистісне оцінювання вчинків героїв — розвиток діалогічного мовлення, здатності робити умовиводи

Етапи мовленнєвої роботи з фрагментами мультфільмів

Існує низка медіадидактичних положень, які є підґрунтям створення освітніх відеофрагментів для дітей, зокрема:

- відеофрагмент із мультфільму має певну виховну й естетичну цінність;
- основою відеофрагмента, призначеного для розвитку навичок зв'язного мовлення, є комунікативна ситуація;
- відеофрагмент взято із вже відомого дітям мультфільму, перегляд якого відбувався під час вільної діяльності;
- сюжет відеофрагмента відповідає віковим особливостям дітей.

Методика використання відеофрагментів мультфільмів структурно містить такі етапи роботи:

- пропедевтичний;
- переглядовий;
- рефлексивний.

На кожному етапі пропонують дітям спеціальні завдання, розв'язання яких потребує від них значної концентрації уваги.

Пропедевтичний (підготовчий) етап передбачає введення дітей у сюжетну лінію. Готуючи дітей до перегляду, варто провести коротку бесіду відповідного змісту і лексичну роботу, зокрема ознайомити їх із новими словами.

Переглядовий. У роботі із сюжетним матеріалом дорослому необхідно пам'ятати про психологічні принципи установки. Саме установка допоможе перетворити відчуття в цілеспрямоване сприймання, процес добору фактів, їх сортування та оцінювання. Тому перед початком демонстрації мультфільму вихователь має ясно і точно сформулювати мету перегляду.

Перегляд мультфільму має тривати до 15 хв. Після перегляду доцільно провести короткий словесний опис змісту або бесіду за змістом — до 5 хв.

Скажімо, запитання під час бесіди з дітьми за змістом мультфільму «Як Петрик П'яточкін слоників рахував» можуть бути такими:

- Який за характером був Петрик?
- Що зробив Петрик на вулиці після того, як поливальна машина помила вулицю?
- Чи варто чинити так, як Петрик?
- Яким був у групі Петрик?
- Про що попросила вихователька Петрика в тиху годину?
- Які пальми бачив уві сні Петрик? Що на нихросло?
- Кого нагадував слоник Петрикові?
- Як Петрик порахував слоненят?
- Чи можна бути пустуном? Чому можна, а чому ні? Обґрунтуйте.

Потім доцільно використати декілька видів мовленнєвої роботи за сюжетом: закріплення та активізація словника, складання синонімічного ряду, речень за запропонованими словами тощо — до 5 хв.

На наступному занятті (можливо, після обіду, або наступного дня) слід провести роботу з мікросюжетами мультфільму, використовуючи стоп-кадр або відеоряд. При цьому варто застосовувати різні методи і прийоми, зокрема:

- відповіді на запитання;
- озвучування мікросюжетів;
- коментування;
- вибіркового опису дій і ситуацій;
- використання слів у переносному значенні;
- пригадування пісеньок, загадок;
- визначення особистісно значущих і смішних ситуацій тощо.

На заключному, рефлексивному, етапі слід активізувати мовлення на фоні максимальної «включеності» кожної дитини в сюжет.

Для цього можна запропонувати дітям поставити дорослому запитання за змістом сюжету або пофантазувати щодо розвитку сюжету на кшталт «а що було б, якби...», «якби я був..., то...» тощо. Ефективним для розвитку мовлення є також методичний прийом, коли порівнюють дві — три екранізації того самого літературного твору. При цьому можна використовувати мультфільми, зняті в різні періоди.

Наприклад, мультфільм «Муха Цокотуха» (Союзмультфільм, 1960р. Режисери: Борис Дежкін, Володимир Сутеев і Союзмультфільм, 1976р. Режисер: Борис Степанцев), звуковий діафільм за казкою Корнія Чуковського в авторському виконанні.